этой организации, хранящих секретную информацию, в частности результаты ядерных исследований, практически не защищены от доступа к ним из Интернета.

– Группа хакеров Milw0rm, в которую входят подростки от 15 до 18 лет, утверждает, что проникла в секретную сеть ядерного исследовательского центра Индии и скопировала оттуда 5 Мб информации — документацию, служебную переписку и т. д. Она также пробралась в государственные компьютерные сети Пакистана. Эта группа известна неоднократным взломом государственных и военных сетей США и Англии.

– В США практически закончена разработка системы создания так называемых профилей различных военных и политических деятелей для выявления скрытых тенденций и закономерностей в их поведении, для анализа реакции руководителей министерств обороны разных стран на те или иные политические события и т. п. Эта система воплотит в себе достижения теории когнитивной психологии. Она будет автоматически анализировать массивы текстов выступлений, цифровых фотографий, видео клипов, звуковых записей, трехмерных изображений известных личностей. Закономерности поведения, не улавливаемые профессиональными психоаналитиками, будут обнаруживаться с помощью компьютеров.

Все эти факты свидетельствуют о том, что современные технологии все чаще используются транснациональными преступными группами, раскрывая новые возможности хищений, шпионажа или подрывной деятельности без риска оказаться в руках правосудия.

Крайне тяжелое положение в информационной безопасностью в политических, финансовых и силовых структурах практически всех стран мира приводит к неспособности противостоять возможным атакам на информационные системы. Вот почему сегодня необходимо рассматривать сотрудничество государств и их правоохранительных органов в деле информационной безопасности.

Надійшла до редколегії 17.04.2000

Н.М. Дяпленко, наук. співроб. Дніпропетровського юрид. ін-ту МВС України

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЩОДО УХИЛЕНЬ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Транснаціональна злочинність у сфері економіки має складний комплексний характер. Такого роду злочини, з точки зору правоохоронних органів, належать до найбільш важких щодо їх розкриття. По-перше, через те, що злочинці розробляють схеми, які охоплюють декілька сфер діяльності, і обов'язково банківсько-фінансову та зовнішньоекономічну. По-друге, «інфраструктура» транснаціональної злочинності у сфері економіки досить розгалужена: іноземні фірми, представництва іноземних фірм, суб'єкти господарювання різних форм власності в Україні, фінансово-кредитні установи тощо. По-третє, виникають певні ускладнення під час проведення зустрічних перевірок при розкритті транснаціональних злочинів.

Основні схеми транснаціональної злочинності спрямовані на умисне ухилення від сплати податків. Розглянемо, як саме здійснюється ухилення від сплати податків під час бартерних операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Взагалі в Україні такі операції не заборонені, обмеження, згідно з Указом Президента України за № 167/98 від 4 березня 1998р. «Про заходи щодо підвищення відповідальності за розрахунки з бюджетами та державними цільовими фондами» [1], стосується тільки окремого переліку продукції, товарів та послуг.

Один із напрямків транснаціональної злочинності в сфері економіки – це порушення у проведенні іноземними фірмами в Україні господарських бартерних операцій через свої постійні представництва.

Розглянемо принцип діяльності іноземної фірми на конкретному прикладі. Схематично це можна подати у такому вигляді.

Схема проведення бартерних операцій

Отже, іноземна фірма перераховує вугледобувному підприємству кошти за вугілля (операція 1). Придбане вугілля, як давальницька сировина, передається на коксохімічний завод для переробки на кокс (операція 2). На коксохімічному заводі вугілля (давальницька сировина) переробляється на кокс (готову продукцію). Іноземна фірма здійснює оплату послуг з переробки сировини вугіллям або у валюті. Коксохімічні заводи України через брак обігових коштів та безперервний характер виробництва не можуть придбати сировину, тому завжди готові здійснювати переробку сировини інофірми. Отриманий у результаті переробки кокс коксохімічний завод передає металургійному підприємству в обмін на металопрокат (операція 3). Металургійне підприємство відвантажує металопродукцію інофірмі

(операція 4). Весь процес здійснюється під постійним контролем за безпосередньої участі представництва інофірми, яка укладає договори про придбання сировини та її переробку у готову продукцію тощо. До того ж Закон України «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах» передбачає обов'язкову наявність постійного представництва для реалізації продукції, виготовленої з давальницької сировини [2]. Прибуток в описаній операції іноземна фірма отримує завдяки тому, що при бартерному обміні коксу на металопрокат вартість отриманого прокату є на 15–20% вищою за вартість коксу, яким іноземна фірма розраховується за прокат. Металургійні підприємства погоджуються з зазначеними умовами обміну, оскільки через відсутність обігових коштів вони не мають іншого шляху забезпечення виробництва сировиною. Додамо, що вітчизняні посередники пропонують поставку сировини на подібних чи ще більш невигідних умовах.

Таким чином, має місце один із способів ухилення від сплати податків. Оподаткування зазначених доходів інофірм, отриманих в Україні через свої постійні представництва, не здійснювалось з огляду на ряд обставин. До останнього часу іноземні представництва взагалі були поза податковим контролем. Багато постійних представництв відкриті фірмами-резидентами країн, з якими Україна має угоди «Про усунення подвійного оподаткування». У зв'язку з цим та через необізнаність працівників податкових органів у міжнародному праві, представництвам вдавалось ухилятись від оподаткування доходів.

Діяльність інофірм через постійні представництва здійснювалась у багатьох регіонах України, тому мали місце певні труднощі у встановленні фактичних витрат і доходів представництв, які є вихідними даними для визначення розмірів прибутку. До того ж розрахунки представництва ведуться з валютного рахунку інофірми, відкритого в іноземному банку. Порядок реєстрації та звітності постійних представництв дозволяв останнім ухилятись від обліку у податкових органах. Навіть у разі донарахування податків стягнути їх до бюджету неможливо через відсутність у представництва банківських рахунків на території України.

Другий напрямок транснаціональної злочинності у сфері економіки – це проведення фіктивних операцій з давальницькою сировиною у галузі зовнішньоекономічних відносин.

Прихований прибуток від даної операції отримується за рахунок того, що продукція, виготовлена за кордоном (по суті, імпортна продукція) з давальницької сировини українського замовника, при ввезенні в Україну звільняється від сплати мита, податку на додану вартість, що робить її у порівнянні з аналогічною продукцією, що ввозиться в Україну як імпортна, на 25–30% дешевшою. Впроваджуючи таку норму, держава намагалася зменшити негативний зовнішньоекономічний торговельний баланс України (адже при вивезенні імпортних товарів, виготовлених з української давальницької сировини, за кордон буде сплачуватись лише вартість переробки сировини). При проведенні таких операцій на законодавчому рівні було прийнято умову, що вартість давальницької сировини, безпосередньо ви-

користаної на виготовлення кінцевої продукції, має становити не менше 20% вартості готової продукції. Постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 1997р. №1216 «Про встановлення показників питомої ваги давальницької сировини у загальній вартості готової продукції за окремими видами операцій у зовнішньоекономічних відносинах» цю цифру було збільшено до 80.

Схема проведення операції є такою. Підприємство закуповує в Україні сировину, приміром цукор, та укладає фіктивний договір про переробку давальницької сировини (цукру) у готову продукцію, приміром, при виробництві йогуртів, газованих напоїв тощо). З фіктивних свідчень виробників випливає, що витрати цукру складають 100–200г на 1 кг готової продукції, а ціни на готову продукцію встановлюються такі, щоб вартість цих 100–200г становила 21–27% вартості готової продукції. Представники Торгово-промислової палати на замовлення підприємства дають експертний висновок, що така операція дійсно є операцією з давальницькою сировиною. Підприємство ніби-то відвантажувало сировину за кордон. У зв'язку з тим, що, як правило, українська сировина взагалі не використовується у виробництві або її витрати фактично становлять, скажімо, не 100–200 г на 1 кг готової продукції, а 5–10 г, то така давальницька сировина взагалі не вивозилась з України, а продавалась на її території або в дорозі – у третіх країнах (як правило, СНД), або взагалі просто обмінювалась на продукцію, визначену в контракті як готова. При ввезенні готової продукції в Україну за неї не сплачуються мито й податкові платежі, що створює можливість продати її дешевше. Дешевші споживчі товари можна продати за готівку без відображення останньої у документах, отже, підприємство отримує неоподатковувані прибутки.

Податкові органи в змозі встановити дійсний стан речей щодо проведення операцій з давальницькою сировиною й довести факт порушення законодавства. Але це вимагає часу на звернення до незалежних експертів, проведення зустрічних перевірок за кордоном тощо. Поки збираються – продукцію вже продано, готівкові кошти отримано, і тому стягнути донараховані суми мита та податків фактично неможливо. Прямі втрати держави від недоотриманих зборів становлять 25–30% від вартості завезеної продукції.

Третій напрямок транснаціональної злочинності щодо ухилення від сплати податків – проведення конвертаційних операцій за участю нерезидентів.

У практиці застосовують багато схем проведення конвертаційних операцій, але найбільші за обсягами операції проводять такими методами. Підприємство, керівник якого має намір отримати готівкою кошти, звертається до злочинних фірм-посередників, які спеціалізуються на проведенні конвертаційних операцій. За їх допомогою підприємство укладає з фіктивною фірмою-нерезидентом угоду на виконання робіт (надання послуг), згідно з якою перераховує кошти на зазначений фірмою рахунок типу «лоро», відкритий банком-нерезидентом (як правило країн Балтії) у національній валюті в українському банку. Для підтвердження факту виконання

робіт складається фіктивний акт про виконання робіт. За перераховані кошти злочинна фірма передає керівникові підприємства готівкові кошти, отримані від банку-нерезидента. Проведення такої операції для банків-нерезидентів можливе завдяки більш ліберальному банківському законодавству їхніх країн. Відзначимо, що готівкові кошти можуть ввозитись в Україну через кордон або отримуватись за кредитними картками, дорожніми чеками, безготівкову оплату яких здійснив банк-нерезидент. За свої послуги злочинна фірма отримує за домовленістю готівкову винагороду.

У результаті описаної операції керівник підприємства отримує неоподатковуваний прибуток. Крім того, витрати підприємства, пов'язані з такою операцією, показують як плату за послуги і відносять на собівартість, що занижує оподатковуваний прибуток підприємства. Через таку операцію держава втрачає податок з прибутку підприємства та прибутковий податок з громадян.

У сфері зовнішньоекономічної діяльності з метою ухилення від сплати податків та погашення заборгованості перед бюджетом здійснюються також розрахунки за особливими злочинними схемами. Частина цих схем заснована на положенні ст.217 Цивільного кодексу України, яке передбачає, що в разі наявності між двома суб'єктами господарювання зустрічних однорідних вимог, такі вимоги гасяться, а платіжні взаємовідносини не здійснюються. На практиці це положення Цивільного кодексу України реалізується у такий спосіб. Банк надає кредит підприємству, яке має борги перед бюджетом та не збирається їх платити. Кредитні кошти перераховуються з кредитного рахунку на цілі, що їх обумовлює підприємство: закупівлю сировини, матеріалів, палива тощо. З використанням зазначених матеріалів підприємство боржник виготовляє продукцію і відвантажує її на експорт. Згодом підприємство-боржник отримує валютну виручку за експортовану продукцію і доручає банку продати її на міжбанківській валютній біржі. Кошти в національній валюті, що отримуються як виручка за продану валюту, на розрахунковий рахунок підприємства не зараховуються, а йдуть на погашення зустрічних однорідних вимог: банку до підприємства (у межах кредитної угоди) та підприємства до банку (у межах доручення на продаж валюти). Для фінансування наступного циклу виробництва банк надає підприємству-боржнику додатковий кредит, який також погашається за рахунок майбутніх валютних надходжень.

Наприклад, один з комерційних банків м. Дніпропетровська, згідно з укладеним кредитним договором без номера від 28 серпня 1996р., відкрив ВАТ «Криворізький цементно-гірничий комбінат» (КЦГК) кредитну лінію на 3 млн. фунтів стерлінгів для подальшого їх продажу на міжбанківській валютній біржі і оплати за природний газ, отриманий від газового трейдера за договором від 9 січня 1996р. за № 96/80. По кредитній лінії банк у період з 28 серпня 1996 р. надав ВАТ КЦГК кредит на загальну суму 1,6 млн фунтів стерлінгів (або 4,82 млн грн). Кошти від продажу валюти у загальній сумі 4,81 млн грн. були зараховані на внутрішній банківський рахунок 903, а з нього перераховані на рахунок газового трейдера у сплату за газ. Близько 10 тис. грн було сплачено ВАТ КЦГК банку за відкриття кре-

дитної лінії. У день отримання чергової кредитної лінії на валютний рахунок ВАТ КЦГК надходили кошти від британської фірми, якій підприємство відвантажило цемент за контрактом № 15/COR /96 від 18 червня 1996р. Слід відзначити, що британська фірма у сплату за продукцію виставила на користь комбінату акредитив на повну вартість контракту № 15/COR/96 від 18 червня 1996р., який частково розкрився на суму, що дорівнювала вартості фактично відвантаженого цементу. Валютні кошти у день їх надходження використовувались на погашення кредитів, наданих банком. Усього за період з 28 серпня по 29 листопада 1996р. ВАТ «КЦГК» отримало від іноземного партнера 1,6 млн фунтів стерлінгів, які були повністю витрачено на обслуговування та погашення боргів по кредитній лінії.

За аналогічною схемою проводилося фінансування діяльності Вільногірського гірничо-металургійного комбінату за рахунок кредитів, які надавались йому банком. Погашення банківських кредитів здійснювалось за рахунок виручки, що надходила за експортовану комбінатом продукцію. Тільки протягом листопада 1996р. Вільногірський комбінат отримав 1,4 млн дол. США та 812 тис. рос. руб. (з урахуванням деномінації) виручки від експорту продукції. Але на погашення заборгованості перед бюджетом пішло лише близько 3,3% отриманих коштів. Решта була зарахована банку на погашення зустрічних однорідних вимог: банка до підприємства (по кредитах) та підприємства до банку (за дорученням на продаж валюти). У цій схемі не встановлюється канал відмивання безготівкової валюти в готівкову, але існує певний зв'язок між банком та підприємством. завдяки якому не сплачуються кошти до бюджету.

З метою врегулювання зовнішньоекономічної діяльності та попередження транснаціональної злочинності в Указі Президента України за № 167/98 від 4 березня 1998р. «Про заходи щодо підвищення відповідальності за розрахунки з бюджетами та державними цільовими фондами» впроваджено заходи щодо усунення ухилень від сплати податків [3, с. 37]. Встановлено, що «під час проведення розрахунків, у тому числі за експортними та імпортними операціями, не допускається уступка вимоги та переведення боргу незалежно від наявності угод чи фінансових зобов'язань між резидентами, а також між резидентами та нерезидентами» [Там же].

Заборонено з 4 травня 1998р. суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності всіх форм власності здійснювати бартерні (товарообмінні) операції у галузі зовнішньоекономічної діяльності з товарами (продукцією, роботами, послугами), перелік яких визначено Кабінетом Міністрів України.

Указом Президента України за № 167/98 від 4 березня 1998 р. скорочено перелік товарів критичного імпорту, ввезення яких здійснюється без сплати податку на додану вартість.

Але у сфері зовнішньоекономічної діяльності здійснюється ще досить значна кількість схем ухилень від сплати податків. Розглянемо, як саме здійснюється ухилення від сплати податків при бартерних операціях. Адже обмеження щодо бартерних операцій згідно з Указом стосується тільки окремого переліку продукції, товарів та послуг.

На мою думку, з метою попередження ухилень від сплати податків в сфері зовнішньоекономічної діяльності слід запровадити наступні господарсько-правові заходи:

1. Заборонити бартерні операції у сфері зовнішньоекономічної діяльності для всіх без винятку суб'єктів господарювання. На даний момент вони заборонені тільки платникам єдиного податку [4]. Іншим суб'єктам господарювання бартерні операції у сфері ЗЕД дозволені, але за обмеженим переліком продукції та товарів.

2. Необхідно законодавчо визначити зміст поняття «фіктивна фірма». На даний момент законодавством України воно не регламентоване. Окремі документи, наприклад лист Державної податкової адміністрації України від 21 травня 1999р. за №229/4/25-1210 «Про ознаки фіктивної фірми», не зареєстровані у Міністерстві юстиції України, тобто є актами ненормативного характеру, які не можуть бути використані у судовій практиці [5].

3. З метою встановлення фактів здійснення незаконних конверсійних операцій органи внутрішніх справ та податкової міліції мають отримувати інформацію про перераховування коштів на «лоро» -рахунки банків-нерезидентів, відкритих в українських банках. Але комерційні банки відмовляють у такій інформації, посилаючись на ст.52 Закону України «Про банки та банківську діяльність» [1]. Згідно з цією статтею правоохоронні органи повинні спочатку назвати юридичну особу, а потім отримати довідку. Необхідно внести відповідні зміни до Закону України «Про банки та банківську діяльність». Крім того, слід запровадити електронну систему інформаційного обміну, за якою правоохоронні органи могли б отримувати інформацію про рух коштів на рахунках усіх клієнтів банку в режимі «реального часу». Доречно також законодавчо закріпити можливість припинення правоохоронними органами руху коштів на рахунку фірми за допомогою засобів електронного зв'язку з наданням протягом певного часу оформленого належним чином протоколу про припинення руху коштів на певному рахунку.

4. Необхідно доповнити Указ Президента України № 167/98 від 4 березня 1998р.» Про заходи щодо підвищення відповідальності за розрахунки з бюджетами та державними цільовими фондами». Слід включити до нього окремий пункт такого змісту: «Заборонити погашення кредитів, виданих банківськими та іншими кредитно-фінансовими підприємствами, та плату за користування кредитом шляхом заліку зустрічних однорідних вимог, незалежно від джерела зазначених вимог. Погашення кредитів та відсотків за їх користування має здійснюватися з розрахункового рахунку підприємства-позичальника. Порушення цього порядку тягне за собою застосування до банківських та інших кредитно-фінансових установ штрафних санкцій, що дорівнюють сумі кредиту, погашеного шляхом заліку зустрічних однорідних вимог».

Список літератури:

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України № 2932-12 від 26.01.1993 р // ВВР. 1993. №11. Ст.83. 2. Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньо-

економічних відносинах: Закон України № 327/95-ВР від 15.09.1995р. // ВВР. 1995. №32. Ст.255. 3. Про заходи щодо підвищення відповідальності за розрахунки з бюджетами та державними цільовими фондами: Указ Президента України № 167/98 від 04.03.1998р // Офіційний вісник України. 1998. №17. 4. Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності малого підприємництва: Указ Президента України №727/28 від 03.07.1998р. // Голос України. 1998. 8 липня. 5. Про ознаки фіктивної фірми: Лист Державної податкової адміністрації України від 21.05.1999р. №229/4/25-1210 // Юридичний вісник України. 1999. 19 вересня.

Надійшла до редколегії 12.10.2000

В.І. Антипов, канд. юрид. наук, начальник Науково-дослідного інституту проблем боротьби зі злочинністю НАВСУ

ВИДИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА КЛАСИФІКАЦІЄЮ ООН ТА ЇХ ПОШИРЕНІСТЬ В УКРАЇНІ

Світ став єдиним. Потік авіапасажирів зріс з 26 до 600 млрд людиномиль за 30 років. Світовий імпорт виріс з 330 до 3500 млрд дол. Мільярди доларів щодня обмінюються електронним шляхом, і приблизно половина цього багатства ховається від податків.

Для тих випадків, коли злочинні дії, операції або схеми порушують закони більш ніж однієї країни, кримінологи ввели термін «транснаціональна злочинність».

Аналіз міжнародно-правових документів дозволяє виділити три групи транснаціональних злочинів:

по-перше, це наднаціональні злочини, які посягають на інтереси людства загалом (агресія, геноцид, екоцид, апартеїд);

по-друге, злочини, що посягають на інтереси двох або більше держав (більшість наркозлочинів, контрабанда, транснаціональна торгівля зброєю й інші);

по-третє, злочини, що вчиняються на території однієї країни громадянами іншої країни з використанням її можливостей. Наприклад, злочини (вбивства, шахрайства тощо) замишляються і готуються на території України, а вчиняються в Італії, або навпаки. .

ООН розділила всі транснаціональні злочини на 16 груп [Див.: 1]. Як показало вивчення, більшість із них може вчинятися із застосуванням інформаційних технологій.

Деякі взагалі не можливі без цього. Це, перш за все, як її іменує класифікація ООН – комп'ютерна злочинність.

1. *Комп'ютерна злочинність.* До неї доцільно віднести випадки, коли комп'ютер – є предметом злочину.

Справжній «комп'ютерний злочин» передбачає атаку на комп'ютер об'єкт несанкціонованого доступу (НСД) в основному для отримання інформації, що зберігається на ньому, використання даної системи безкоштовно (крадіжка послуги) або її пошкодження. Більшість (хоч не всі) таких порушень передбачають несанкціонований доступ до системи (тобто «злом» системи).